

werd, werd door Albarda niet genotuleerd, maar wij moeten wel aannemen dat over het denkbeeld, de koningin voor te stellen de regeringszetel naar Bandoeng te verplaatsen, tenslotte gestemd werd. Van Kleffens maakte een kleine twee maanden later in een brief aan van Harinxma, de vroegere gezant te Brussel, melding van een 'unaniem besluit'¹ – wij interpreteren dat zo dat diegenen die overtuigde tegenstanders waren van de verplaatsing (Gerbrandy, van den Tempel², Albarda en Bolkestein), zich tenslotte op het standpunt stelden dat zij, als de meerderheid (de Geer, van Boeyen, Dijkhoorn, van Kleffens, van Rhijn, Steenberghe en Welter) vóór verplaatsing was, zich niet tegen de verwezenlijking van dat denkbeeld zouden verzetten; denkbaar is overigens dat Gerbrandy alsook de andere drie al wisten, althans vermoedden, dat de koningin pertinent zou weigeren naar Indië te gaan.

Diezelfde avond sprak van Kleffens met de koningin: zonder haar medewerking kon van een verplaatsing van de regeringszetel geen sprake zijn. Zij behield zich de bepaling van haar standpunt voor – wij nemen aan dat zij om te beginnen met Beelaerts de vraag wilde bespreken of zij het constitutionele recht bezat, die medewerking te weigeren, en dat zij bij Gerbrandy informeerde, hoe de verhoudingen binnen het kabinet lagen. Op 2 juli kwam haar reactie, mondeling, zowel aan van Kleffens als aan Welter: 'volstrekt negatief', deelde van Kleffens aan zijn ambtgenoten mee; zij had gezegd dat zij niet tegen het klimaat kon. Was daarmee de zaak van de baan? Neen. 'Minister van justitie' (Gerbrandy), aldus de notulen, 'geeft in overweging, een delegatie uit de ministerraad naar elders te doen vertrekken.' Een delegatie? Dat zou splitsing van het kabinet betekenen. De nadelen waren evident, maar de argumenten om naar Bandoeng te gaan, werden door verscheidene ministers zo overtuigend geacht ('om het vege lijf te bergen, kwam er', aldus Beelaerts, 'ook wel bij'³), dat 'na enige discussie' besloten werd, 'dat denkbeeld' (het sturen van een delegatie) 'morgen' (3 juli) 'verder te bespreken.'⁴

¹ Brief, 16 aug. 1940, van van Kleffens aan B. Ph. van Harinxma thoe Slooten (DBPN, C, dl. I, p. 347). ² Van den Tempel gaf later zijn argumenten aldus weer: 'Een geweldige terugslag ware te duchten op het weerstandsvermogen van het Nederlandse volk. Het vertrek der regering naar het Verre Oosten, op dit allerkritiekste ogenblik, kon slechts worden opgevat als een bewijs, dat het uitzicht voor West-Europa hopeloos werd geoordeeld . . . Londen was het hart van de weerstand tegen de totalitaire machten; daar was onze plaats. De Engelse regering voerde de Geallieerden aan; wij behoorden naast haar te staan.' (J. van den Tempel: *Nederland in Londen. Ervaringen en beschouwingen* (1946), p. 35). ³ Getuige F. Beelaerts van Blokland, *Enq.*, dl. II c, p. 555. ⁴ Ministerraad: Notulen, 2 juli 1940.